

je teško posle ovoga zaključiti kako je žena, odnosno poziv žene da bude konkretni ideal, fascinacija, iluzija muškarca. Sledeći dinstinkciju Gaset gradi na relaciji muškarac-žena. Vrijednost muškarca zasnovana je na onome što čini a žene na onome što ona jeste, žena muškarca ne privlači djelom već bićem. Započetu dinstinkciju, španski filozof, provlači i u sledećim poglavljima, gdje zapravo želi pokazati da je život muškarca pozornica izložen publici za koju i od koje muškarac živi.

Po Gasetu, žena ima uzvišeniji stav o postojanju. Ona živi iz sebe same i zato živi za sebe. Autor neodustaje od naglašavanja značaja žene kroz istoriju: »Sva svoja dostignuća (koja znače više od poboljšanja naučnih, umjetničkih i političkih ostvarenja), muškarac je uspio da ostvari najčešće onda kada je gledao kroz beskonačnost kroz žensku dušu da kažem, kroz onaj kristalni medijum u kojem se ogledaju veliki konkretni ideali« (str. 29.) Moglo bi se pomisliti da iz ovih oprečnih odnosa Gaset pokušava neki od polova postaviti u privilegovano položaj ali se to ne događa: »Iako između muškarca i žene vlada prestabilirana harmonija, život žene je davanje, a muškarca osvajanje, a obje ove sudbine su baš zbog svojih suprotnosti u potpunosti harmonični« (str. 51.) Gasetova nastojanja vezana za ovaj domen razmišljanja svode se na pokazivanje odnosa žene i muškarca prema ljubavi i, po njemu, muškarac osjeća ljubav kao snažnu pobudu da bude voljen, dok žena prvenstveno osjeća svoju vlastitu ljubav kao toplo strujanje koje iz nje teče prema voljenom i koje je tjera ka njemu.

Gasetova upozorenja nastavljaju se i u daljim meditacijama. Tako naglašava da se riječju ljubav nerjetko obilježavaju i ona stanja i osjećanja koja, često, nemaju ničega zajedničkog. Španski filozof pokazuje da je zaljubljenost (pojam koji se vrlo često poistovjećuje s ljubavlju) stanje duhovnog siromaštva koje sužava život naše svijesti, opustoši je i paralizuje i to nije ljubav. Isto tako, želimo čašu vode kad smo žedni ali je ne volimo. Sigurno je da iz ljubavi nastaje želja, ali sama ljubav nije željenje. Gaset otkazuje ono što ljubav jeste pojavama koje su često željele da se smeste pod krilo ljubavi: želji, znatiželji, prkosu, opsjednutosti, poštenoj razmjeni osjećanja i sl. Autor meditacija o ljubavi, to otkazivanje čini zbog nepostojanja onog toplog potvrđivanja postojanja drugog bića. Gaset je opširno govorio o fenomenu zaljubljenosti što ujedno predstavlja brikitu kritiku Stendalovog shvatanja ljubavi čime je stvorio pretpostavke da pokaže šta, po njegovom shvatanju, ljubav jest, šta uključuje jer je prethodno pokazao šta ljubav nije, šta isključuje. Autor polazi od rečenice koja, skoro da frazično zvuči: »Ljubav je tvorevina najplemenitije vrste, predivno ostvarenje duše i tijela«, oslanjajući se u izvođenju zaključaka na niz podređenih automatskih, nepsihičkih procesa. Pretpostavke po Gasetu; — nema ljubavi bez polnog instinkta, ljubav se njime služi kao nekom sirovom snagom, kao ladar vjetrov; — pažnja kao uređaj koji reguliše duhovni život, kada je ona paralisana ne dozvoljava nam ni najmanju slobodu kretanja. (Ovdje autor čitavo poglavlje posvećuje poređenju zaljubljenosti, koja paraliziše pažnju, sa mistikom i hipnotičkim stanjem).

U samom finalu čitalac se susreće sa Gasetovim meditacijama na temu izbora o ljubavi. Tu smo upozoreni da smo dobri glumci i da se u brojnim situacijama možemo pokazati drugačijim nego što zapravo jesmo ali u izvjesnim životnim situacijama i trenucima ljudsko biće odaje dobar dio svog vlastitog pečata, svog pravog karaktera. Jedna od takvih situacija je ljubav. U izboru voljene muškarca skriva svoje biće a u izboru muškarca žena otkriva svoje unutarnje biće. Tip osobe koja nam se dopada karakteriša stanje našeg vlastitog srca. Prigovore na tezu da izboru u ljubavi razotkrivamo sami sebe Gaset odbacuje napominjući da se psihologija erotike može samo mikroskopski istraživati i da u izboru postoji jedan dublji osjećaj koji on naziva »metafizičkim osjećanjem«. Zamjerku da se čovjeku ne dopadaju, skoro, sve žene Gaset razlaže na sledeći način; zgodna žena u prolazu nadražuje periferiju muškog senzibiliteta, koji je jači od onog koji se rađa u susretu sa ženom. Ovaj nadražaj djeluje tako da se spontano kreće prema ljepotici. Tako se dešava muškarcu kojeg privlači žena ko-

ja ide pored njega. No, to je, upozorava Gaset, samo »prvi podsticaj« i on stiže samo do površinskog sloja naše ličnosti, dok unutrašnji dio nije u tome učestvovao. Do ljubavi se stiže kad preko instinkta nadražaji stignu do dubokog jezgra ličnosti i ako tu počinje da klija osjećanje sklonosti ka biću koje je izazvalo površinsko privlačenje. Kad se probudi ovo osjećanje, onaj kome se dešava, ide na sopstvenim nogama nemajući osjećaj da ga neko vuče što je prisutno pri površinskim nadražajima. Tako ljubav sama po sebi predstavlja izbor i princip izboru koji o njoj odlučuju istovremeno su najintimniji i najtanjaniji vrijedovanja koja formiraju čovjekov individualni karakter. Gaset je, u daljim meditacijama, razgraničio pojmove ljubavi i ljepote govoreći o ljepoti kao nadražaju koji vrlo rijetko budi ljubav jer za zaljubljenog veću ulogu igraju sitne, međusobno nepovezane pojedinosti kao što su: boja irisa, uglovi usana, boja glasa i sl. Isto tako, autor nas podsjeća da se čovjek nikad ne zaljubljuje u »oficijelne ljepotice« jer njihova ljepota je toliko izrazita estetska da ženu pretvara u umjetnički objekat i na taj način je distancira od nas. Gasetov zaključak o ovoj temi dao bi se svesti na činjenicu da se čovjek ne zaljubljuje zbog nečijih crta lica ili boje očiju nego je ljubav odluka za izvjesno izražavanje ljudskog koje se simbolično najavljuje u pojedinostima lica, glasa i mimike.

Dio poglavlja naslovljenog »Izbor o ljubavi« odnosi se na pokušaj odgonetanja da li čovjek za života, pod uslovom da više puta voli, voli isti tip žene. Gaset ovdje ukazuje da je naša unutrašnja ličnost bitno oblikovana prije nego je sustignu neke vanjske sudbine i razne životne slučajnosti i one mogu nešto malo da

utiču na našu unutarnju ličnost ali je mnogo jači uticaj koji ona vrši na dešavanja oko nas. Ali karakter se mijenja ako se pod promjenom podrazumjeva razvika. Osobe inertnog karaktera vole cijelog života isti tip žene dok aktivne individue doživljavaju dvije do tri radikalne promjene u životu i svakoj od tih promjena odlučuju se za novi tip žene.

Gaset se opršta poglavljem »Čitanje i veliki Brahman«, gdje daje svoj prilog razrješavaju dileme da li i, ako da, kada govoriti, pitajući sebe a i nas kada čuti(mo) i zašto Bog ne progovara ništa o nama.

Knjiga O LJUBAVI nije samo knjiga o ljubavi (mada bi razmišljanja okupljena oko ove teme bila dovoljna za kompletno štivo) nego je autor pokušao odgonetnuti još neka pitanja kao što su dileme oko problema individualnosti, morala, pisanja, zatim prilog za rasvjetljavanje arhetipa Don Žuana (ne mogu a da ne citiram jednu surovu istinu »Don Žuan voli kaludericu«, surovu istinu pod uslovom da se složimo da je Don Žuan svaki onaj koji je upoznao više od jedne žene).

Meditacije o ljubavi Hoze Ortega i Gasetu, bez sumnje, značajan doprinos za razumjevanje beskraje tajne kao što je ljubav. Bilo bi nepošteno ne iznijeti utisak da čovjek druge polovine XX vijeka ima malo drugačiju predstavu o ženi koju je Gaset u dobroj mjeri idealizovao postavljajući je na poseban pijedestal, pripisujući joj osobine koje danas nema a teško da ih je ikad imala. No pravo je svakog da u ženi pokuša pronaći onu vrstu zaklona koji će mu omogućiti da ostane u ravnoteži i udaljiti ga od duhovnog iščašenja koje je naša neminovnost.

u znaku broja tri

Italo Kalvino: »PALOMAR«, »Prosveta«, Beograd, 1989.

zoran đerić

Ključ da prevlada složenost sveta Italo Kalvino je video u svodenju na jednostavniji mehanizam. Na primerima njegovih dela, koja su, uglavnom, prevedena na srpskohrvatski jezik, možemo se uveriti kako sjajno funkcionišu mehanizmi njegove proze i to one koja je nastala, pretežno, za poslednjih dvadeset godina. Da podsetimo: ovaj poznati italijanski i svetski pisac rodio se 1923. godine a preminuo 1985. Za književnost najvažnija njegova dela napisana su posle 1963. godine, do tada je pisao u duhu neorealizma, a njegovo prvo delo (napisano posle rata) svojevrsan partizanski je roman. Od poetskog romana »Markovaldo« (omiljene omladinske literature), preko fantastičnih i čudesnih romana »Nevidljivi gradovi« i »Dvorac ukrštenih sudbina«, do postmodernističkog romana »Ako jedne zimske noći jedan putnik« Italo Kalvino je, kako sam priznaje, isprobavao razne puteve i izvršio mnoge eksperimente, da bi, na kraju, došao do zaključka koji definiše njegovo pisanje kao oduzimanje težine. Zaista, čitajući po ko zna koji put poslednje Kalvinove knjige (kako one nedovršene, objavljene posthumno, »Pod suncem jaguara« i »Američka predavanja«, tako i vrhunac pripovedanja oličeno u knjizi »Palomar« iz 1983. godine) uveravamo se da je pripovedao s neverovatnom lakoćom, preciznošću i prividnom jednostavnošću, iza kojih je stajao veliki majstor i znalac, u čijoj se proznoj strukturi ogleda mnogostrukost sveta.

Za knjigu priča-metafora o doživljajima čula mirisa, ukusa i sluha — »Pod suncem jaguara« i knjigu eseja (u mnogome autopoeitičku) o Lakoći, Brzini, Tačnosti, Vidljivosti i Mnogoustrukosti — »Američka predavanja« — treba da zahvalimo novosadskom izdavaču »Bratstvo-jedinstvo« koje je iste, za nepunu godinu dana posle italijanskih izdanja, priuštilo jugoslovenskim čitaocima (prvu 1986. a drugu prošle godine).

S malim zakašnjenjem (iako time nije izgubila na aktuelnosti i značaju) beogradska »Pro-

sveta« je objavila 1989. godine knjigu priča »Palomar« u prevodu Aleksandra V. Stefanovića — knjigu koja, po mnogo čemu, predstavlja najbolji primer (prethodno navedene) Kalvinove pripovedačke veštine.

»Palomar« je knjiga stvaralačke zrelosti, čvrsto koncipirana, jasno vođena ciklička proza, od prve do stoprve stranice. Ovdje je na delu Kalvinov princip tačnosti, koji podrazumeva: 1) dobro definisan proračunat plan dela, 2) prizivanje jasnih, upečatljivih, nezaboravnih vizuelnih slika i 3) što je moguće tačniji jezik po izboru reči i nijansama misli i mašte.

Sadržaj nam otkriva jasan plan knjige: tri koncentrična kruga koji odgovaraju tematskim područjima, odnosno trima različitim vrstama iskustva i ispitivanja. Svaku od tema zastupa po tri kruga, a unutar njih je još tri kruga. Već po zamisli temeljita knjiga. S brojkom 3 koja se utrostručuje, tj. udevetstručuje. Simbolika a ne slučajna naznaka koja nageveštava jedan intelektualni i duhovni red, božanski, koji se uspostavlja trojedinštvom, kako u kosmosu, tako i u čoveku.

U prvom ciklusu, »Palomar na odmoru«, nalaze se tekstovi koji odgovaraju vidnom iskustvu ili, tačnije, opisima prirode. Gospodin Palomar, junak ove proze, nalazi se, u prvom krugu na plaži, u drugom — u bašti, u trećem — posmatra nebo. Svaka od ovih tematskih grupa zastupljena je sa po tri teksta koji su sami po sebi samostalne prozne celine a, istovremeno, i savršeni trouglovi celikupnog mozaika.

Da bi razumeo more, tako nepregledno i tanjanstvo, gospodin Palomar pokušava da ga svede na jedan talas a isti da izdvoji i pročita. U vidnom polju drugog teksta nalazi se gola kupačica. U trećem, »Sunčev mač«, dok plivajući izmiče svetlosnoj oštrici, gospodin Palomar razmišlja o svetu bez sebe, zamišlja svet pre bilo kojih očiju.

Palomar u bašti uočava ljubav kornjača, prepoznaje zvižduk kosova, stiče jednu opštu sliku mira i smirenosti. Razmišljanja o zemlji,

travi, o živim bićima, a, pre svega, o ptičjem poju, dovode ga do pitanja smisla, do nedoumice: da li je mudrije govoriti ili ćutati?

Posmatrajući nebo Palomar dolazi do sledećih zaključaka: »Niko ne gleda mesec popodne, a ovo je trenutak kada bi mu naša pažnja bila najpotrebnija, budući da je njegovo postojanje još uvek neizvesno« — početak priče »Mesec popodne«; »ovaj prizor, ko zna zbog kakve greške, ukazuje se meni koji strahujem kako je isuviše lep da bi bio istinit, isuviše po čudi mome svemiru mašte a da bi pripadao stvarnome svetu. Ali možda je baš to nepoverenje prema sopstvenim čulima ono što nas sprečava da se osetimo lagodno u našem svemiru. Možda prvo pravilo koje sebi moram da nametnem je sledeće: drži se onog što vidiš« iz priče »Oko i planete«.

Posmatranje zvezda unosi mu novu dilemu: »Ako su svetleća tela puna neizvesnosti, ostaje još da se čovek pouzda u mrak, u puste predele neba. Šta može biti postojanije od ničega?»

Drugi ciklus, »Palomar u gradu«, obuhvata antropološke teme. Deskripciji se pridružuju značenja i simboli. Gospodina Palomara zatičemo: na terasi, u kupovini i u zoološkom vrtu. Svako od tih mesta, naravno, sagledano je sa po tri teksta. Znači, još devet novih, blistavih priča.

U prvoj od njih, »Sa terase«, Palomar dolazi do saznanja da jedini spas leži u posvećivanju stvarima koje su »tu« i posvećuje im se. Pokušava da rasuđuje kao ptica, zamišlja sebe kao pticu i otkriva da je površina stvari neiscrpna.

Sledeći krug je posvećen čulima: to su priče koje su zaokupljene ukusom, mirisom i dodirrom, najbliže pričama iz knjige »Pod suncem jaguara«. Đakonije koje ugleda u mesarnici bude u gospodinu Palomaru »neodređena i mutna sećanja«, uz osećaj da pogledom pretvara svako jelo u dokument istorije civilizacije. Jezik je, za njega, sazdan od stvari, a prodavnica pravi rečnik.

Zoološki vrt je u sledećem krugu. Uspostavljanje veza između ljudi i životinja, ali i nastojanje da se odvoji duh od materije. Susreću se s očima divljih životinja, Palomar pokušava da otkrije smisao do koga reči ne dosežu. Primećuje: »Kao da su svi u očajnoj zapanjenosti budni i pored toga što su im oči zatvorene«. Otkriva kod sebe beskrajno strpljenje, ili je to samo »beznade kojem nema kraja«.

Treći ciklus, »Palomarova ćutanja« sadrži »izveštaje« o iskustvima spekulativnog tipa koji se odnose na kosmos, vreme, beskraj, odnose između sopstvenog ja i sveta, dimenzije duha — napominje sam Kalvino i dodaje da se iz okvira opisa i priča, u ovom krugu, prelazi na područje misaonih razmatranja.

Simbolika broja tri ovim se poslednjim ciklusom upotpunjuje: spajanje i razdvajanje neba i zemlje, tela i duha; tri sfere ljudskog života, kao i tri faze mističke evolucije.

Pripovedač nas vodi dobro osvetljenim stazama: od materije (a da ne zaprljamo ruke), preko razuma (zdrave logike), do čiste spekulacije. Ako prihvatimo tumačenja — prihvatamo igru. Ključ razumevanja je u alegoriji, a ona je slobodna vežba duha.

Palomar, neobični junak ovih priča — razmatranja odbija da shvati razloge koji mu se nameću; on poštuje tajne i ne želi da ih razotkriva — takvi pokušaji, za njega predstavljaju drskost, šta više — izdaju onog pravog značenja koje je izgubljeno.

Kratka priča, pod trivijalnim naslovom »Rasparena patika«, zapravo je fantastična parabola: o rasparenosti, o nepomirljivim suprotnostima, o sudbonosnim greškama, sa zaključkom: »Svaki proces raspadanja poretka u svetu je nezadrživ, ali posledice ostaju skrivene i usporene od prašine velikih brojeva koja sadrži praktično neograničene nove simetrije, kombinacije i sparivanja«.

Slede, isto tako kratki tekstovi, od dve do tri stranice, u kojima se raspravlja o ćutanju i govorenju, o ugrizanju za jezik. »Zagonetnih prilika da se čuti ima napretak«, primećuje Kalvino, »ali desi se i retki slučaj kada gospodin Palomar žali što nije rekao nešto što je u pogodnom trenutku mogao reći«.

Poslednjim krugom, »Palomarova misaona razmatranja«, otvaraju se još tri koncentrična kruga: 1) Svet posmatra svet — to je svet koji

postoji i s ove i s one strane prozora, tako da postoji mogućnost da je ja »samo prozor kroz koji svet gleda svet«. 2) *Svemir kao ogledalo* — još jednom potvrđuje tezu da ne možemo upoznati bilo šta spolja, ukoliko preskačemo same sebe. »Svemir je ogledalo u kome možemo da posmatramo samo ono što smo naučili da poznajemo u samima sebi.« 3) *Kako naučiti da se bude mrtav*, s obzirom da »sve je mir ili teži miru, pa i uragani, zemljotresi, vulkanske erupcije« — sjajna završnica za jedno književno delo, pa i šire, za jedan stvaralački život. Kao da je pisac slutio svoj skori kraj, pa je pokušao da ubedi svog junaka (možda svoje dru-

go ja) i svoje čitaoce (znači i nas) da je život zavlakom niz kome se više ništa ne može dodati, ništa se ne može ni oduzeti, ni izmeniti.

Možda Italo Kalvino i nije stigao da obeleži prozu ovog veka, onako kako su to učinili Man, Džojcs, Borhes i neki drugi književni veličani — ali je, svakako, bio (i »ostao«) pri vrhu savremene svetske književnosti.

Sada je Kalvinov život (baš kao i život njegovih junaka, pre svega gospodina Palomara) zavlakom u njegovom delu koje je sazdan od onog što je proživio i na način na koji je to proživio, i više ga niko ne može oduzeti njegovim čitaočima, čutljivim sagovornicima.

ogrnut hartijom dragoslav lacković

UDARAC U VETRENJAČU

*U porama
sopstvenim dahom zarobljen
ležim
U pomoć dolazi hirurg
izvadiće svaku reč
Skalpel pinceta konac makaze
ne pomažu*

*Potom don Kihot
na Rosinanta posadi me
posavetuje
Udariš li u vetrenjaču
sve će reči iz tebe ispasti
Vetrenjače ravnodušne
počnu krvotokom rasipati
lavinu davoljeg grozda*

polarni diptih milan orlić

GRAMATIČKA POLITIKA, U HLADU

*Republika zapuštenih
usta, javna stvar
tajnih, jezičkih igara
galaksije Zalazačeg
sunca — oдавно jesam. Ipak,
ipak nisam. Za deklinaciju
pogodan gramatički oblik,
dovoljno promenljiv
glagol, dovoljno promenljiva
imenica.*

*Nesavitljiva je kičma, moja
gramatička politika. Gde
ne zalazi sunce? Gde
izlazi? Tamo, tamo je
moj dom.*

*Pene se peani u peni
polarne gramatike, žongliraju
menestrelu na granici
reči. Lirske zastave
na epskim kopljima
vijore u hladu
ponoćnog sunca.*

POLARNI DIPTIH

GAVRANOVI, BROKAT JUTRA

*Jednog jutra, kad se mrtav
probudim, u teškom brokatu lakog
sna, u sred stelje postelje, na gozbi
vaši/h,
gde vašima vaši su vaši
gde vašima vaši su vaši
Kad se umoran, umoren probudim
pod teškim brokatom lakog
neba, dok gavranov poj u usima
gnezdi se, dok iz stisnute pesti
noći, iz stisnute pesti
grla
izleću stvari sapete*

ZAŠTIĆEN OD PEPELA

*Noge po daljini vučem
nosim levu ruku
Iz šake istačem svetlost
na kažiprstu gori sablast*

*Lako zapaljen napuštam daljine
golubu pod krilom dogorevam
Od pepela zaštićen
gasim se*

OD GROMA NEOMETAN

*Usred smetlišta vekova trulih
o Lesku obešen
požutelim hartijom ogrnut
klatim se*

u pretesne reči

*Kad se umoran, umoran probudim
pod teškim brokatom smrznih
tela reči, izbegavajući
u ćaurama osame, zavereničke stupice
jezika, reči i stvari,
reči i stvari. Mislim u crnim
redengotima odevenim krećem
u susret
čikljavih akvarela dana.*

PRVA KNJIGA MATICE SRPSKE (rezultati)

Uredništvo Prve knjige Matice srpske na sastanku održanom 26. IV 1990. odlučilo je da se od 53 ponuđena rukopisa u ediciji objavi sledećih pet:

1. Zoran Čirić, **Rio Bravo** (pesme)
2. Narcis Agatić, **Enterijeri** (priče)
3. Zvezdan Mitrović, **Lakmus** (pesme)
4. Nina Rabrenović, **Na Sredozemlju** (priče)
5. Nenad Šaponja, **Đokonda** (poema)

Uredništvo je radilo u sastavu: David Albahari (glavni i odgovorni urednik), Mirjana Anđelković, Vasa Pavković, Mihajlo Pantić i Aleksandar Carić.

Mladim piscima čestitamo, uz obećanje da će se njihove prve knjige pojaviti pred čitaočima od Sajma knjiga.

Istovremeno, pozivamo sve mlade do 30 godina života koji dosada nisu objavili prvu knjigu da nam svoje najbolje rukopise priča, pesama, eseja, kritika itd. šalju na adresu: Prva knjiga Matice srpske, Ulica Matice srpske 1, Novi Sad, 21000. Radovi moraju biti na srpskohrvatskom, a rok prijema je 31. XII 1990, u ponoć.

Budite vredni i hrabri. Uredništvo Prve Matične knjige misli na vas i čeka vaše lepe rane radove.

Ur.

polja 177

